

Kongresni center Adria Ankaran, 6. februarja 2025

Slovesnost ob prazniku slovenske kulture

Častni nagovor dr. Neže Čebtron Lipovec

Spoštovane Ankarančanke, spoštovani Ankarančani,

Egrege e egregi Ancaranese, abitanti della valle dell'Oltra,

Dober večer, buona sera.

Iskrena hvala za to povabilo. V iskreno čast mi je, da ste me povabili k pripravi slavnostnega govora ob praznovanju državnega kulturnega praznika v vaši občini. V posebno čast mi je tako osebno kot strokovno. *Vi ringrazio di cuore per questo invito. È un sincero onore per me svolgere le veci dell'oratrice d'onore in occasione della celebrazione della Giornata nazionale della cultura nel vostro Comune. È un onore speciale per me sia dal punto di vista personale che professionale.*

Sem namreč ena tistih, ki vse od leta 2016 redno hodim na vaše dogodke Poletje v Ankaranu, ki ničkoliko poletnih večerov presedim na toplih blokih peščenjaka na plaži v Valdoltri ali pa na travniku policijske plaže na Debelem rtiču, kot tudi vedno z veseljem pridem na vaše veselodecembrske dogodke in delavnice v šotor. Pa tudi jeseni in spomladi mi sprehodi po grebenih vašega polotoka, med vinogradi Debelega rtiča in po skrlah ob robu morja nosijo mir in dajejo čas in prostor za brezčasnost. Zato hvala.

Sem pa z veliko častjo sprejela povabilo tudi s strokovnega vidika, ukvarjam se namreč s kulturno dediščino, predvsem grajeno in otipljivo, a tudi s tisto nevidno, nesnovno, a tako močno prisotno, sploh ko sami spregovorite o svojem kraju.

Ankaranska občina od ustanovitve velja za vzor pokončne države krajanov in oblasti in predvsem njenega trajnostnega pristopa do okolja in vključujočega odnosa do krajanov. Odločitev, da se ohranja naravna krajina in predvsem obalni pas, da se vanj postopa spoštljivo in sonaravno, da se dolgoročno sobivanje med človekom in naravo postavi pred kratkoročne dobičkarske cilje – vse to so nedvomno najbolj vidni med številnimi vzornimi vidiki upravljanja prostora. Zelena in modra v vašem grbu to zelo nazorno prikazujeta.

Imate pa v svoji občini tudi bogato paleto kulturne dediščine – in to je tisti vidik, ki se mi želim v nocojšnjem vidiku posvetiti. Kot ste vzor v ohranjanju narave in naravnih vrednot, ste lahko tudi vzor premišljenega in povezovalnega odnosa do kulturne dediščine. Povezovalni ste in ste lahko v več smislih: povezovalni tako, da ob ohranjanju narave hkrati ohranjate tudi kulturno dediščino, s katero se ta prepleta. Povezovalni pa ste lahko tudi v pristopu, ki vam je dejansko tako domač, in sicer da se kot skupnost angažirate za raziskovanje in gojenje, ohranjanje te kulturne dediščine. Skozi šolske in dijaške projekte, upokojske akcije, medgeneracijske podvige.

Kulturna dediščina v vašem kraju morda res ni tako vidna in vpadljiva kot v drugih, »starih« mestih, ki jih vidimo na razglednicah; a to, kar imate, ima ogromen potencial. Za vas najprej, a nedvomno tudi za obiskovalce. Potencial, ki ga gre varovati, negovati. Vsekakor ne le zgolj za na razglednico.

Vaši krajinski parki - Debeli rtič in Sv. Katarina s t.i. ankaransko bonifiko – so hkrati izjemne naravne vrednote, a obenem tvorijo neprecenljivo kulturo krajino, ki je kot taka tudi uradno prepoznana. Danes težko čitljiva, a z vidika zgodovine neprecenljiva je kulturna krajina nekdanjih solnih kompleksov, ki so se z območja Sermina in Campov širili na obalo Oltre, ankaransko obalo. Na vzhodni in južni strani Kopra je namreč bilo v 17. stoletju 3000 kavedinov (solnih fondov, polj), ki so bili tudi po dve milji oddaljeni od koprskega otoka – torej tu, ob vznožju ankaranskega polotoka. Neuradna, a več kot obstoječa pa je prav tako kulturna krajina terasastih vinogradov in oljčnikov, nenazadnje tudi borovih nasadov. Vse te krajine spajajo naravne vrednote, a hkrati človekove posege, kot jih je skozi zgodovino razvijal, pretežno v dialogu z naravo. Kulturna krajina je tako spoj – naravne in kulturne dediščine ter snovne, oprijemljive dediščine suhozidnih škarp in arhitekture kot tudi nesnovne dediščine znanj, obrti, rab, ki so jo skozi stoletja oblikovali.

Da je bil ta »debeli polotok« privlačen skozi tisočletja, priča sodobni seznam v nacionalnem registru kulturne dediščine: zabeleženih je sedem lokacij arheoloških najdišč, vse vzdolž obale, saj je južna lega polotoka že pred dva tisoč leti vabila k poselitvi. Vseh sedem lokacij od Sv. Katarine mimo Valdoltre in vse do Debelega rtiča so predvsem lokacije rimskih zgradb in struktur. Prevladujejo obmorske vile, ville maritime, s pristani. To so bile bogate, prostrane zgradbe z neskončnimi odprtimi stebrišči proti morju, namenjenimi tako poslovnimi debatam, nadzoru nad morjem, a predvsem osebnemu, pomirjujočemu stiku z morjem – čuječnemu stiku, bi rekli s tem modernim pojmom.

Pomemben del zgodovine vašega polotoka in kraja so gotovo zaznamovali benediktinci s svojim samostanom: prav tu, na območju, kjer smo danes, se je na lokaciji, imenovani Gasello, vsa zgodba začela v 10. - 11. stoletju s postavitvijo cerkvice sv. Apolinarija. In oblikoval se je samostan San Nicolo' d'Oltra. Kot priča letnica na fasadi pod zvonikom cerkve sv. Nikolaja, je bil kompleks v veliki meri zaključen leta 1576, a izjemno vpliven je bil že nekaj stoletij prej; do te mere, da je pod njegovo pristojnost prešel tedanji koprski benediktinski samostan. Objekt, ki je kot samostan živel vse do konca 18. stoletja, je bil že takrat pretežno namenjen tudi za prostor villeggiature, letovanja - odmika, oddiha, ne nujno trajnega bivanja. Kot je za benediktince značilno, je bil odmaknjen v zelenje in meditativno naravno okolje. Lokacija ob morju pa je bila še toliko bolj navdihujoča in hkrati strateška. Po odhodu benediktincev je objekt prešel v last koprške plemiške družine Madonizza, nato postal vojaška bolnišnica in slednjič, po prvi svetovni vojni, hotel.

Kvalitete, ki so jih dobro prepoznali že benediktinci in njihovi nasledniki, so kasneje – in še danes – tvorile jedro dejavnosti v vašem kraju: zdraviliške in zdravniške in pa turistične dejavnosti.

Dobra lega in rodovitna prst sta bili razlog za nastanek številnih podeželskih vil, torej posesti koprskih plemičev, vsaj od 18. stoletja dalje. Kot so zapisali raziskovalci zgodovine polotoka: »Kot gospodarji oziroma upravljavci tega območja, izredno ugodnega za gojenje vinske trte in oljke ter znanega tudi po proizvodnji likerjev, se omenjajo še plemiške družine Galli, Almerigotti, Brutti, Belli in Grisoni s posestjo »Villa Florida«. /.../ Niz nekdanjih patricijskih vil se je začel že na Debelem rtiču (*Punta Grossa*) z »Villo Gavardo«, ki je zdaj temeljito predelana in povečana.« Najbolj vidna pa je nedvomno nekdanja »Villa Galli«, zdaj poimenovana »Vila Andor« s konca 17. stoletja, kot priča grba na njenem pročelju, ki je nato bila do leta 1960 v lasti italijanskega odvetnika Gian Luigija Gobba. Višje gor na razgledni vzpetini ostaja še nekdanja »Villa Manzini«, na vzhodu Ankarana nekdanja »Villa Brutti« in pa »Villa Almerigotti. Toliko stavb, toliko zgodb, toliko sider spomina, in - zakaj ne – toliko razglednic.

Prav na Villo Almerigotti se veže podatek, da je »sredi 19. stoletja v vili, ki je bila takrat še v lasti ing. Benedetta Petronia, nastala prava zasebna muzejska zbirka, ki je obsegala zlasti številne grbe oziroma heraldične kompozicije, spominske in napisne plošče ter arhitekturne fragmente številnih opuščениh ali predelanih palač in samostanov iz Kopra«, a je kasneje bila

premeščena delno v takratni koprski mestni muzej delno tudi v Trst. Ko je govora o muzejih, v stroki govorimo o premični dediščini – dragocenih artefaktih. Tudi to je vaša dediščina, skozi katero pripovedovati o vašem kraju in spletati korenine – ne s prisvajanjem, temveč s spoštljivo radovednostjo.

In prav baročna vila Almerigotti je bila po smrti zadnjega lastnika nato vključena bolnišnico za pljučne bolezni in postala sanatorij. In to je še en, neprecenljiv sklop dediščine vašega kraja: zdraviliška in medicinska dejavnost v Oltri in Ankaranu. Tvorijo jo čudovite secesijske in historične, nato tudi modernistične stavbe in parki okoli njih, ki jih srečujemo od Sv. Katarine do Valdoltre in vse do Debelega rtiča. Med njimi se v neposredni bližini Sončnega parka skriva izjemna modernistična stavba; cerkev po načrtih arhitekta Paladinija iz časa med obema vojnama, ki je kasneje postala kino, ob njej je stala mrtvašnica. Dades je žal le še ruševina. Vredno bi bilo razmisliti o njeni zgodbi. Poleg stavb, ki pričajo o zdravniški zgodovini kraja, pa je enako pomembna tudi nesnovna dediščina medicinskega znanja in človekoljubne dejavnosti, ki se je tu toliko desetletij razvijala. In ki so jo posvečeno in čustveno zabeležili vaši sokrajani v publikaciji *Spomini na Ankaran - Zgodba o požrtvovalnosti in uspešnem delu osebja internega oddelka*, ki je nastala leta 2018. Iz medicinske dejavnosti so izšle tudi številne vidne, pravzaprav že zgodovinske osebnosti, zdravniki - dr. Vaclav Pišot in dr. Venčeslav Pišot, dr. Maksimiljan Kovač ter številni drugi.

Ne nepomembna, pravzaprav izredno pomembna pa je tudi druga temeljna dejavnost na vašem polotoku, ki ga zaznamuje že skoraj stoletje, to je turizem.

Veliko večino teh podatkov sem povzela – veste od kod? S spletne strani vaše občine, na zavihku Zgodovina. Vsebinsko so seveda prispevali uveljavljeni raziskovalci zgodovinarji in umetnostni zgodovinarji. A dediščine in zgodb je še več.

Prav posebna dediščina je nedvomno kopališče sv. Nikolaja, San Nicolo' kot plesišče, ki je bil (in mestoma ostaja) priljubljena plaža tako Koprčanov kot predvsem Tržačanov. Začetki pa segajo na sam začetek 20. stoletja, morda še prej. Da je bil san Nicolo' res središče, priča dejstvo, da so še danes žive zgodbe – iz prve roke in prenesene – o plesih, ki so se tu odvijali v 50. in zgodnjih 60. letih. Pa tudi dejstvo, da sta bila kopališče in plesišče predmet prenove kmalu po 2. svetovni vojni po načrtu neznanega tržaškega slovenskega arhitekta Ervina Veluščka, ki pa ga dejansko poznamo – ker je načrtoval zdaj porušeno šolo JPV v Kopru, ki je prav tako bila spomenik, ki smo ga žal izgubili.

Prav posebna zvrst dediščine, morda še ne tako prepoznana, ki pa nosi ogromen potencial, so skriti podzemni rovi in orlovsko gnezdo na Debelem rtiču. Ti so ne le očarljiva, skoraj filmska zgodba, temveč tudi pomemben pomnik ključne vloge ankaranskega polotoka v času druge svetovne vojne in po njej.

Osrednja snovna, grajena dediščina, katere prvi dediči ste prav vi, pa je modernistična dediščina Ankarana: urbanizem in arhitektura naselja in pa več različnih lokacij turističnih kompleksov. Prvi urbanistični načrt za ankaranski polotok je leta 1956 pripravil arhitekt Viljem Strmecki, sodelavec največjega slovenskega modernističnega arhitekta Edvarda Ravnikarja. Prav Ravnikar je med drugim pripravil enega izmed načrtov za prenovo hotela Convent. A steber dediščine je bil vendarle Viljem Strmecki, ki je zasnoval osnovne poteze razvoja polotoka po drugi svetovni vojni, posebej pa Mladinsko zdravilišče kot paviljone, potopljene v zelenje. Sledili so mu arhitekti, kot na primer Ivo Štrukelj, ki je zasnoval stanovanjske četvorčke ob Jadranski cesti in tako vnesel duha čistega modernizma. A glavni pečat je podobi Ankarana nedvomno dal drugi najbolj znan slovenski modernistični arhitekt – Edo Mihevc. Arhitekt pozitivnih in negativnih superlativov, a nedvomno tisti, ki je usodno zaznamoval vse nas, ki od povojnega časa domujemo na t.i. »obali«, tu v severni Istri. Samo za to malo, posebno, večkulturno regijo je zasnoval arhitekturo, ki jo je poimenoval »progresivna in mediteranska«, torej moderna, takrat sodobna, a prilagojena značilnostim okolja – za celoten obmorski pas od Lazareta do Sečovelj. In najbolj mu je uspela arhitektura počitniških naselij, z drobnimi hišicami s premišljenimi tlorisi in intimnimi dvorišči z mediteranskim rastlinjem. Za takšno počitniško naselje v Luciji je dobil leta 1969 Prešernovo nagrado; a danes je ta počitniški kompleks iznakažen, neberljiv. Kje pa je izjemno dobro ohranjen in obnovljen? Pri vas, v Adrii. V vašem kraju je po njegovih načrtih nastal tudi počitniški kompleks Rudnika in pa tisti na Sv. Katarini. Oba bi si zaslužila premišljeno ohranitev vsaj glavnih kvalitiet. Mihevčeva je torej osnovna ideja, ki so jo nato uresničevali sodelavci in sodelavke v studiu Investbiro, da se Ankaran razvija v terasasti zasnovi ozkih vrstnih hiš in nizkih blokov z barvitimi fasadami, belo uokvirjenimi okni in mnogo zelenja okoli. Ta, povojni Ankaran je tisti, ki je bil zgrajen za vas oziroma za vaše neposredne prednike. Vi ste tisti pionirji in prvi skrbniki te dediščine.

Ker dediščina so tiste dobrine v našem okolju, ki jih mi kot družba, skupnost prepoznamo kot pomembne za našo skupno, kolektivno identiteto – ker govorijo o naših skupnih vrednotah. In prav vsa našeta dediščina nosi vrednote, ki jih javno in jasno, včasih pa tudi nevede in samoumevno izpostavljate tudi vi, Ankarančanke in Ankarančani. Pokrajina kulturne

dediščine, skozi katero smo se danes sprehodili, se vsekakor ne konča tu. Številnih gradnikov vaše skupne identitete skozi dediščino nismo niti uspeli omeniti. Kot na primer velikih zgodovinskih osebnosti vašega kraja: Med njimi je vsekakor intelektualec, diplomat, partizan, španski borec Aleš Bebler Primož. Ali pa znameniti režiser František Čap, ki je prav tako bival tu. Vsaka nova generacija bo dodala nove plasti dediščine, prepoznala nove pomnike iz preteklosti, ki jih želi ohranjati. In zakaj pa ne: Raptus in dediščina pop in rock kulture s konca 20. stoletja. Se zdi včeraj, a ne? Pa je minilo že 30, ena cela generacija. Ali pa alternativna glasba in kultura, ki nastajata v vaših zakloniščih? Prav tako.

Na plečih prednikov sedite in daleč zrete čez obzorje – mimo Pirana, na odprto morje Jadrana.

In medtem nastaja živa kultura vašega kraja – od nadebudnih bralcev v knjižnici, ki si je prislužila priznanje najbolj množične izposoje (iskrene čestitke, to je izjemen dosežek v dobi digitalnih medijev!), do bogatega programa Poletja v Ankaranu z izjemnimi glasbenimi in gledališkimi predstavami, do številnih predavanj in pesniških večerov z vašimi izjemno plodnimi domačimi pesniki in umetniki, kot sta na primer Edelman Jurinčič in Nika Solce ter številni drugi. Rodovitna ni samo prst ankaranskega polotoka in prostrano ni samo obzorje nad morjem pred Debelim rtičem; plodna in širokomiselna je vaša skupnost.

Egregie Ancaranesi, egregi Ancaranesi, in occasione della giornata nazionale della cultura vi porgo i miei migliori auguri e mi congratulo con voi per tutti i risultati raggiunti come comunita', soprattutto per la vostra perseveranza e apertura nel campo della cultura. Vi auguro sinceramente di rimanere uniti e di costruire il futuro di Ancarano attraverso il dialogo e la reciprocita' rimanendo cosi' un modello per tanti altri comuni.

Spoštovane Ankarančanke, spoštovani Ankarančani, ob državnem kulturnem dnevu vam želim vse najboljše in vam čestitam za vse dosedanje dosežke kot skupnost, še posebno za vztrajnost in širino na področju kulture. Iskreno vam želim, da bi ostali povezani in gradili prihodnost Ankarana skozi dialog in vzajemnost ter tako ostali zgled številnim drugim občinam. Čas, v katerem živimo, iz obupa že skoraj kriči po vračanju k skupnosti, k opolnomočenju posameznika skozi sodelovanje z drugimi, k sozvočju z naravo in k spoštljivemu odnosu do preteklosti, ki nas uči. Naj vam na tej poti kulturna dediščina in kultura ponudita varna sidrišča.